

**ПРАВОВІДНОСИНИ ОСОБИ, ЯКА ПРОВАДИТЬ ДІЗНАННЯ,
З НАЧАЛЬНИКОМ ОРГАНУ ДІЗНАННЯ
ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ**

Коло процесуальних повноважень особи, яка провадить дізнання, досить широке. Закон наділяє її певними правами, які вона може реалізувати під час розслідування кримінальних справ (ст. 26, 49, 50, 51, 52, 66, 67, 79, 167, 171, 172, 174, 175, 177, 178, 190, 193, 196 КПК України), а також покладає на неї певні обов'язки (ст.22, 53, 60, 62, 67, 85 КПК України). Разом з тим серед суб'єктів кримінального процесу, які мають владні повноваження, особа, яка провадить дізнання, має найменшу процесуальну самостійність. Вказівки і доручення суду, прокурора, слідчого для неї обов'язкові. Сама ж вона вправі давати окремі доручення тільки рівному суб'єкту, яким може бути лише інша особа, яка провадить дізнання, і тільки через начальника органу дізнання.

Щодо неї з боку органу дізнання можна розрізнати два види управління: процесуальне і непроцесуальне (або організаційне). Перший вид урегульовано процесуальним законом. Він реалізується начальником органу дізнання у процесуальних формах і через процесуальні правовідносини. Таке керівництво має місце під час провадження конкретної кримінальної справи і безпосередньо впливає на процесуальну діяльність особи, яка провадить дізнання. Прикладом такого управління є затвердження найбільш важливих рішень, дача вказівок про провадження слідчих дій, про передачу справи від одного дізнавача іншому, перевірка кримінальних справ, участь у провадженні дізнання тощо.

Організаційне керівництво також спрямовано на забезпечення виконання особою, яка провадить дізнання, завдань кримінального судочинства. Але цей вплив, на відміну від процесуального управління, реалізується в адміністративно-правових та інших формах. Його здійснює як начальник органу дізнання, так і начальник підрозділу дізнання (наприклад, в органах внутрішніх справ такими є начальник відділу, відділення дізнання міськрайліноргану внутрішніх справ, начальник кримінального розшуку (КР), державної служби по боротьбі з економічними злочинами (ДСБЕЗ) та ін.). Прикладом такого управління є планування роботи, розподіл функціональних обов'язків між дізнавачами, контроль за їх виконанням, організація взаємодії дізнавачів з працівниками інших служб, громадськістю та ін.

Крім того, в деяких органах дізнання, зокрема міліції, організаційне керівництво має місце і з боку вищестоящих підрозділів дізнання. Так, згідно з наказом МВС України від 29.12.95р №880 (додаток №3) відділ дізнання УМВС України в області забезпечує правильну організацію роботи підрозділів дізнання міськрайлінорганів внутрішніх справ, а також здійснює

контроль за процесуальною діяльністю дізнавачів і надає їм організаційно-методичну та практичну допомогу в розкритті і розслідуванні злочинів.

При організаційному керівництві вплив на процесуальну діяльність осіб, які провадять дізнання, у конкретній кримінальній справі здійснюється опосередкованим шляхом. Так, начальник Відділу внутрішніх справ, видаючи наказ з приводу допущених окремими дізнавачами порушень закону під час розслідування кримінальних справ, або, навпаки, у зв'язку з позитивним досвідом, впливає на формування практики провадження дізнання.

Найбільший інтерес викликає дослідження процесуального виду управління, оскільки він не отримав достатнього розвитку і правового урегулювання. Для з'ясування суті процесуальних правовідносин начальника органу дізнання й особи, яка провадить дізнання, необхідно вирішити кілька суттєвих питань. Одним з самих дискусійних є питання про затвердження начальником органу дізнання постанов особи, яка провадить дізнання, на стадіях порушення кримінальної справи і досудового розслідування.

На нашу думку, таке затвердження окремих рішень є необхідним. Це пояснюється тим, що особа, яка провадить дізнання, вступає у правовідносини з іншими учасниками процесу від імені органу дізнання, який делегував їй частину своїх процесуальних повноважень. А це неминуче призводить до необхідності надання начальнику органу права процесуального контролю якщо не за всіма, то хоча б за найбільш важливими процесуальними діями особи, яка провадить дізнання. Йдеться про процесуальні рішення, що суттєво впливають на подальшу діяльність органу дізнання у кримінальній справі.

Законодавчо ця проблема вирішена лише стосовно такої діяльності осіб, які провадять дізнання, як досудова підготовка матеріалів у протокольній формі, де начальник органу дізнання затверджує протокол (ч.4.ст.426 КПК України). Думається, що справа тут не в недовірі особі, яка провадить дізнання, а в тому, що таке провадження по своїй суті є спрощеним і прискореним і тому потребує додаткових гарантій дотримання прав і законних інтересів правопорушника. У зв'язку з цим начальнику органу дізнання й було надано таке право.

Однак і дізнання у порівнянні з попереднім слідством також є провадженням прискореним і скороченим (З,с.108). З цього випливає, що і при провадженні дізнання необхідні додаткові гарантії для забезпечення прав та інтересів осіб, щодо яких провадиться розслідування. Тому виникає необхідність надання начальнику органу дізнання права процесуального контролю за діяльністю представників органу дізнання при провадженні розслідування у кримінальних справах. А з урахуванням специфіки правовідносин між начальником установи і співробітником у сфері їх основної професійної діяльності є підстави ставити питання і про процесуальне керівництво начальником органу діяльністю особи, яка провадить дізнання (1,с.8-9; 6,с.22; 7,с.38).

Доцільність затвердження начальником органу дізнання найбільш важливих рішень осіб, які його провадять, обумовлена й тим, що орган дізнання є багатосуб'єктним і оцінки рішень, які приймаються його представниками (зокрема, особою, яка провадить дізнання, і начальником органу дізнання) не повинні розходитися. Якщо ж такі випадки трапляються, то вирішальне слово, на нашу думку, повинно бути за суб'єктом, якому надані більш широкі процесуальні повноваження, тобто за начальником органу дізнання.

Для з'ясування, які ж саме процесуальні дії чи рішення потребують затвердження, потрібно визначитись, які з них взагалі може провадити особа, яка провадить дізнання, тобто які повноваження і в якому порядку їй делегуються.

Так, на думку І.М.Гуткіна (а, її поділяють і інші процесуалісти), керівник установи, коли він є органом дізнання, вправі делегувати лише такі повноваження, до здійснення яких закон допускає особу, яка провадить дізнання (провадження слідчих дій). Інші процесуальні повноваження, якими закон наділяє тільки орган дізнання в особі начальника установи, він делегувати іншій особі не може і повинен здійснювати їх сам (1,с.12).

З нашої ж точки зору, на підтримку заслуговує позиція тих авторів, які вважають, що делегуються й деякі інші повноваження, які закон надає лише органу дізнання незалежно від того, чи визнається ним установа чи керівник цієї установи. У першу чергу це повноваження про направлення справи (її порушення, зупинення, відновлення, закриття, передача слідчому), про застосування заходів процесуального примусу (затримання, арешт, привід, обшук, накладення арешту на майно тощо) (5, с.165; 2,с.82). Це має місце на практиці і знайшло своє закріплення у чинних відомчих нормативних актах та проекті нового КПК України.

Саме ці рішення особи, яка провадить дізнання, з найважливіших процесуальних питань розслідування суттєво впливають на подальшу процесуальну діяльність і мають бути затверджені начальником органу дізнання. Таке затвердження не потрібне лише в тих випадках, коли в КПК у зв'язку з прийняттям конкретного процесуального рішення говориться не про орган дізнання, а про особу, яка провадить дізнання (див., напр., ст. 26, 49, 50, 51, 52, 79 КПК України).

Ідея необхідності затвердження начальником органу дізнання документів, складених особою, яка провадить дізнання, має не тільки прибічників, але й опонентів. Так, І.М.Гуткін не погоджується з таким рішенням, наголошуючи, що повноваження органу дізнання – установи ця особа може реалізувати і самостійно, а вимога про затвердження всіх процесуальних рішень начальником органу дізнання означає, по суті, обмеження прав, що надані законом особі, яка провадить дізнання (1,с.11). Цей висновок ученого ґрунтується на аналізі відповідних норм КПК, з яких випливає, що начальник органу дізнання не має усіх повноважень органу дізнання і що вони можуть бути реалізовані без його відома (1, с.9-10). Але ми підтримуємо ту точку зору, що коли закон говорить про орган дізнання –

установу, його обов'язки і права, він має на увазі не колектив співробітників, які реалізують різноманітні повноваження цього органу, а саме керівника установи. Ця проблема, як вбачається, обумовлена упущенням законодавця. Воно стосується того, що діяльність начальника відповідної установи, який володіє статусом органу дізнання, до цього часу не знайшла належного відображення в законі. Це, до речі, визнає і І.М.Гуткін (1,с.8-9). Важко пояснити логічними аргументами той факт, що при протокольній формі досудової підготовки матеріалів начальник органу дізнання повинен приймати рішення, а в інших досудових провадженнях, де процесуальний контроль не менш важливий, його участь нормами кримінально-процесуального права не передбачена.

Щоб остаточно вирішити цю проблему, необхідно, на нашу думку, врегулювати в законі можливість участі начальника органу дізнання у досудових провадженнях, а також його повноваження щодо особи, яка провадить дізнання.

Близьким до розглянутого є також питання про значення вказівок начальника органу дізнання про провадження певних процесуальних дій. Правовідносини, що виникають у результаті таких вказівок, безсумнівно, є кримінально-процесуальними і потребують відповідної регламентації саме в рамках цієї галузі права.

Ці вказівки про проведення слідчих і розшукових дій є обов'язковими для виконання, і особа, яка провадить дізнання, у випадку незгоди з ними не може зупиняти їх виконання. Однак, як вбачається, доцільно було б законодавчо закріпити положення про можливість подання прокурору письмових заперечень на вказівки начальника органу дізнання про кваліфікацію злочину, про направлення справи слідчому або про закриття справи. А при поверненні до двох порядків (видів) провадження дізнання, тобто надання органам дізнання права провадити розслідування у повному обсязі (що знайшло своє відображення у проекті нового КПК України – ст.176), до таких, на наш погляд, слід також віднести і вказівки про притягнення як обвинуваченого та про обсяг обвинувачення. Оскарження вказівок повинно зупиняти їх виконання. Прокурор або скасовує вказівки начальника органу дізнання, або зобов'язує його доручити провадження розслідування іншому дізнавачеві, але ні в якому разі не наполягати на їх виконанні. Таке рішення, вважаємо, сприяло б підвищенню процесуальної самостійності особи, яка провадить дізнання, і дало б їй змогу оцінювати докази і керуватись законом, приймати відповідні рішення за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному й об'єктивному розгляді всіх обставин справи у їх сукупності.

Список літератури: 1. Гуткін І.М. Вопросы совершенствования процессуального и организационного руководства в сфере дознания // Совершенствование уголовно-процессуальной деятельности органов внутренних дел: Тр. Акад. МВД СССР/ – М., 1984.- С.3-17. 2. Жогин Н.В., Фаткулин Ф.Н. Возбуждение уголовного дела. – М.: Госюриздат, 1961. –

205с. 3.Зеленецький В.С.. Поняття дізнання // Вісн. Акад. прав. наук України. 1997. – №4. – с. 106-110. 4. Кримінально-процесуальний кодекс України (проект підгот. роб. гр. КМ України за станом на липень 1997 р.). – К., 1997. 5. Михеєнко М.М., Шибіко В.П., Дубинський А.Я. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України. – К.: Юрінком Інтер, 1997.- 624с. 6. Павлухин Л.В. Расследование в форме дознания.-Томск: Изд-во Томск. ун-та. 1979.- 68с. 7. Чистякова В.С. Соотношение дознания и предварительного следствия в советском уголовном процессе. – М.: Юрид.лит., 1987. – 135с.